

MAREIKE
FEDDERS

PŘÍVĚTIVÁ ZAHRA DA

JAK PŘILÁKAT
ZVÍŘATA A HMYZ
DO SVÉ ZAHRADY

 GRADA

**MAREIKE
FEDDERS**

PŘÍVĚTIVÁ ZAHRADA

**JAK PŘILÁKAT
ZVÍŘATA A HMYZ
DO SVÉ ZAHRADY**

OBSAH

4 Zvířata v zahradě

- 7 Zahrady, ve kterých stojí za to žít
- 8 Savci v zahradě
- 12 Vzácní hosté: plazi a obojživelníci
- 16 Všichni ptáci už tu jsou
- 18 Speciál: Šest věrných zahradních ptáků
- 20 Máme šest nohou: Hmyz

26 Jak můžeme prostřednictvím rostlin pomoci zvířatům

- 29 Potenciál těch správných rostlin
- 30 Rostlinná potrava od jara do zimy
- 32 **Portréty:** Dřeviny
- 34 **Portréty:** Květiny
- 36 **Portréty:** Byliny a léčivky
- 38 Rozmanitost v zahradě
- 42 **DIY (Udělej si sám):** Jak vytvořit květinovou louku
- 47 **DIY (Udělej si sám):** Záhon divokých trvalek

- 48 Užitečné rostliny s přidanou hodnotou
- 49 **DIY (Udělej si sám):** Záhon pro rostliny vyžadující dostatek živin
- 50 Živé ploty a stromy
- 54 **DIY (Udělej si sám):** Vytvořte si vlastní kvetoucí živý plot

56 Voda v přírodní zahradě

- 59 Proč je voda tak důležitá
- 60 Žízniví návštěvníci zahrad
- 62 **DIY (Udělej si sám):** Pítka pro hmyz
- 63 **DIY (Udělej si sám):** Nezamrzající ptačí pítka
- 64 Zahradní jezírko jako místo setkávání

68 Útočiště ze dřeva a kamene

- 71 Jak poskytnout přírodní útočiště
- 72 Jednoduché úkryty: listy a stonky
- 74 Zdi a kamenné valy
- 77 **DIY (Udělej si sám):** Hromada kamenů jako místo pro zimování

VÍTÁNÍ
HOSTÉ

- 78 Mrtvé dřevo přináší život
- 81 **DIY (Udělej si sám):** Kupa mrtvého dřeva s příbytkem pro ježka
- 82 Speciál: Mrtvé dřevo jako designový prvek v zahradě

84 Pomáháme stavět hnízda a úkryty

- 87 Jak podpořit zvířata při hnízdění
- 88 Jak pomoci hmyzu
- 89 Speciál: Stonky pro hmyz
- 90 **DIY (Udělej si sám):** Hlína pro divoké včely
- 91 Udělej si sám: Sklep pro střevlíky
- 92 Jak pomoci zahradnímu ptactvu
- 94 **DIY (Udělej si sám):** Hnízdní budka, do které se nedostane kočka ani mýval
- 95 **DIY (Udělej si sám):** Nádoba se zeminou pro vlaštovky
- 96 Jak podpořit ježky

- 97 **DIY (Udělej si sám):** Ježčí tunel pod ploty
- 98 Jak pomoci plazům
- 100 **DIY (Udělej si sám):** Líheň pro ještěrky obojkové

102 Zahradní pasti a hrozby

- 105 Údržba zahrady – prokletí, nebo požehnání?
- 108 Nebezpečí v okolí domu
- 110 Zvířata domácí se s těmi divokými nekamarádi

112 Pozorování zvířat v zahradě

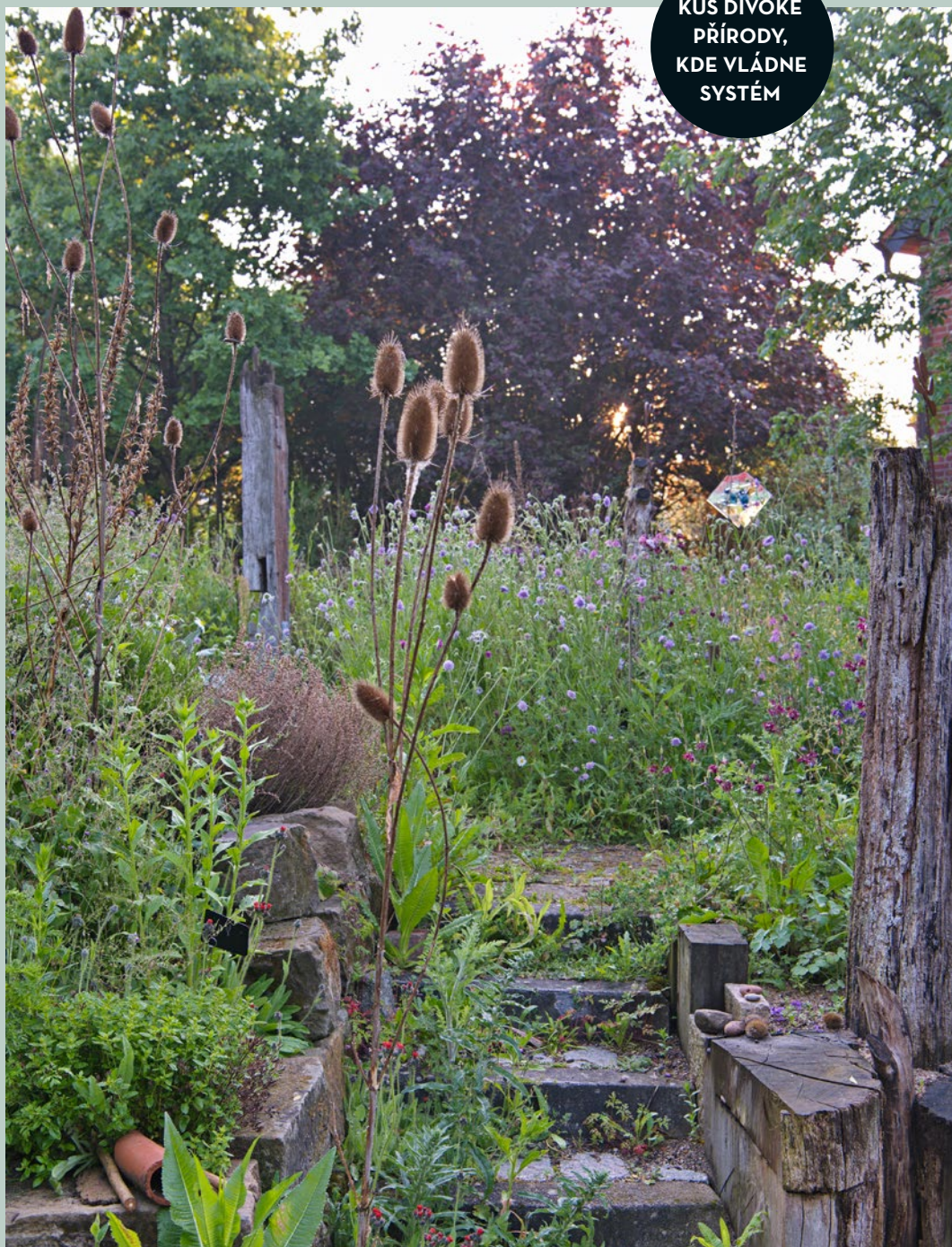
- 115 Kontrola pro netrpělivé
- 116 Pro přírodovědce: pozorujte, počítejte, zapisujte
- 120 Na stopě plachým zvířatům

ZVÍŘATA V ZAHRADĚ

KUS DIVOKÉ
PŘÍRODY,
KDE VLÁDNE
SYSTEM

PŘÍRODNÍ ZAHRADA - DIVOKÁ KRÁSA

Někomu mohou připadat divoké přírodní zahrady neuspořádané. Ve skutečnosti jsou však výsledkem důkladného plánování a trpělivého pozorování.

Živoucí zahrady

V posledních desetiletích jsme naši krajinu proměnili ve vysoce industrializovanou výrobní plochu. V souvislosti s přechodem na novou energetiku budeme muset v budoucnu její produktivitu ještě více navyšovat. Místa, která by byla ideální pro život zvířat, se stala vzácností.

Svět zvířat je přitom opomíjený už dlouho. V posledních letech je stále markantnější pokles biologické rozmanitosti a ničení biotopů. Dříve tak rozšířené biotopy nacházíme dnes jen ojediněle:

- Louky plné květin bohaté na druhy rostlin i na divoké včely a motýly byly na mnoha místech nahrazeny silně hnojenými a pesticidy ošetřovanými monokulturami.
- Polní rybníky, malé vodní plochy pro obojživelníky uprostřed polí, byly zasypány.
- Smíšené lesy i remízky bohaté na mrtvé dřevo byly v průběhu let nahrazeny úhlednými monokulturami, v nichž mohou veverka i ježci jen stěží najít úkryt a potravu.

Tyto biotopy však nechybí jen zvířatům. Pro mnoho lidí představují procházky v přírodě a pozorování divoké přírody vytoužený odpočinek a způsob rekreace. Nicméně ve svém okolí jí nacházejí stále méně. Místo toho jezdí stále více lidí do těch několika zbývajících přírodních oblastí, což však může vést k výraznému narušení tamní přírody.

JE ČAS NĚCO UDĚLAT!

Dobrá zpráva je, že nemusíme být biologové nebo strážci přírodních parků, abychom pomohli přírodě a jejím obyvatelům. Každý majitel domu s malou zahrádkou může přispět svým dílem. Protože i zahrady mohou být dobrým prostředím pro různé volně žijící živočichy. Jen se musíme zasadit o to, aby byly opět obyvatelné. Správnými opatřeními můžeme vytvořit nové biotopy – pro ptáky, divoké včely, motýly, žáby, mloky, ještěrky a samozřejmě veverka a ježky. A až se to stane, budeme si užívat ta nejkrásnější pozorování přírody, a to přímo na našem prahu!

„Když na mnoha malých místech udělá mnoho malých lidí mnoho malých věcí, tvář naší země se změní.“

Africké přísloví

Savci v zahradě

Znáte všechna ta fascinující stvoření, která se nám tajně prohánějí po zahradách? Někteří mají extrémně dobrý čich, jiní obzvláště dlouho spí a další vidí ušima a spí hlavou dolů.

JEŽEK

Ježek západní (*Erinaceus europaeus*) je zahradní zvíře par excellence. U nás je původním druhem, který každý zná a každý jej rád vidí. Jakmile se tento bodlinatý hmyzožravec usídlí na zahradě, obvykle svým hlasitým vrčením a mlaskáním rychle upoutá pozornost. Často jen chodí kolem svého revíru a zdá se, že si z nás, dvounohých obrů, moc nedělá. On se přitom řídí svým mimořádně jemným nosem, který ho neomylně vede k jeho kořisti. Jako nenasytý dravec se žije hmyzem, červy a také slizkými hosty v našich záhonech. Proto si ho mnozí zahrádkáři cení jako užitečného pomocníka. I přesto mu na svých zahradách kladou stále více překážek. Místo sadů, hromádek dřeva a smíšených živých plotů často nachází jen šterkové záhony, okrasné trávníky a jen těžko překonatelné ploty. A když se už na zahradu konečně dostane, jen zřídka tam najde něco k snědku. V poslední době se ježci dostávají

do křížku i s robotickými sekačkami, které pro ně představují smrtelné nebezpečí! Ježci nutně potřebují přírodní zahrady s bezpečnými úkryty a bohatou potravní nabídkou.

VEVERKY

Veverce obecné (*Sciurus vulgaris*) se daří o něco lépe než ježkům. Pro tyto hbité hlodavce nepředstavují žádnou velkou hrozbu ani ploty, ani robotické sekačky. Dobře se cítí ve vysokých listnatých i jehličnatých stromech, proto se často vyskytují v parcích, na hřbitovech a ve starých zahradách. Ve výškách stromů hledají potravu, obvykle ořechy, semena, plody a někdy i vejce a mláďata ptáků. Zde si také staví svá hnízda, v nichž spí a vychovávají mláďata. Přesto v některých regionech jejich populace klesá. Jedním z hlavních důvodů je kácení starých stromů a stromořadí. Právě ty lidé na sídlištích vnímají často negativně, vadí jim padající listí i stíny, které vysoké stromy vrhají. Některé

musí být odstraněny také z bezpečnostních důvodů nebo kvůli novým stavebním projektům. Zároveň už ani zahrady neprodukují pro veverky dostatek potravy, protože z nich mizí živé ploty se zastoupením stromů či keřů, které plodí ořechy či jiné plody.

1. Veverky nejsou vždy červené. Mohou být také hnědé, šedé nebo černé, vždy však mají bílé břicho.

2. Ježci mají v hlavách přesné mapy svých revírů. V zahradě znají každou skrýš a každou zkratku.

2

Pokud zhlédnete plšíka lískového, rozeznáte ho od skutečných myší velmi jednoduše: díky jeho chlupatému ocásku.

PLŠÍK LÍSKOVÝ

Plšík lískový (*Muscardinus avellanarius*) je sice podobný myši a v některých jazycích se tak i jmenuje (např. Haselmaus, tedy lísková myš, v němčině), ale myš to ve skutečnosti není. Mezi hlodavci patří do čeledi plchovitých. V zimě upadají do zimního spánku. Na rozdíl od myší tak můžete plcha na zahradě zhlédnout pouze v letních měsících. Protože je však noční tvor a pohybuje se poměrně skrytě, zůstává lidem jeho přítomnost obvykle utajená.

Žije v keřích, vyskytuje se v druhově bohatých živých plotech a na okrajích lesů, kde nachází mnoho ořechů a plodů. Protože v chladném období nepřijímá potravu, musí si v létě a na

podzim vytvořit silnou vrstvu tuku. Zimu totiž může přežít jen s dostatečně velkými energetickými zásobami. Zde se dostáváme k příčině jeho ohrožení: potravu si hledá v druhově bohatých pásech křovin a mezích, které se nejdříve stávají stále vzácnějšími na polích a v lesích a později také ve městech a zahradách. Plši už jednoduše nenacházejí dostatek potravy, aby svou dlouhou zimní hibernaci přežili.

PLCH VELKÝ

Sedmispáč plch velký (*Glis glis*) patří, stejně jako plšík lískový, do čeledi plchovitých. A stejně jako jeho menší příbuzný, musí i on dlouho hibernovat. Nazývat ho sedmispáčem není nadsázka. V němčině se mu tak opravdu říká. Tento název odkazuje na to, že spí nejméně sedm měsíců v kuse. Během této doby ztratí téměř polovinu své tělesné hmotnosti. Stejně

4

jako plšík lískový, i on si musí vytvořit dostatečné tukové zásoby. Potravu nachází ve zdravých smíšených lesích v korunách starých stromů, zejména buků a dubů. Také ve starých přírodních sadech. Tam využívá jako úkryt větve a dutiny po datlech.

Pokud se plch přesune blíže k lidem, obvykle si vybírá zahrady v bezprostřední blízkosti lesů nebo parků nebo také starší zástavby se vzrostlými stromy, především těch, na kterých najde ovoce či oříšky. Stále méně starých stromů však lidé nechávají stát. Většinou jsou pokáceny dřívě, než přestanou plodit a než se v nich vůbec hluboké dutiny objeví. To platí pro lesy a stejně tak i pro zahrady. A tradiční luční sady už z velké části zmizely také. To vysvětluje tak výrazný úbytek plchů, který v posledních letech zaznamenáváme.

LASICE KOLČAVA

Lasice kolčavu (*Mustela nivalis*) si vzhledem k malé velikosti jejího těla sotva spletete s jinými kunovitými. Nicméně i když je malá a působí křečce, je to skutečný dravec. Vlastně je nejmenší dravec na světě. A jaká je její kořist?

Většinou jsou to hraboši, i proto je majiteli zahrad považována za důležitějšího a prospěšnějšího tvora. V zahradách ji můžete najít v hromadách dřeva i kamení, v květinových loukách, přírodních živých plotech, ale také v norách po myších a krtcích.

NETOPÝŘI

Snad nejpodivnějšími zvířaty mezi obyvateli naší zahrady jsou netopýři (*Nyctalus*, *Myotis*, *Rhinolophus*). Léztají, ale nejsou to ani ptáci, ani hmyz. Skvěle vidí i v dokonale hluboké noci, ale nepoužívají k tomu oči, ale uši.

A pak také ten jejich spánek: vzhůru nohama.

Největší hrozbou pro netopýře je plošné používání insekticidů v lesích, na polích i v zahradách. Jako hmyzožravci jsou totiž závislí na hojně populaci komárů a nočních motýlů.

Další nebezpečí pro ně představuje stále menší počet vhodných úkrytů. Tam, kde se staré domy rekonstruují kvůli energetické náročnosti, jsou různé štěrbinové mezery tím prvním, co mizí.

Dříve byly pro netopýře skvělým místem pro hibernaci vlhké, chladné a nezamrzající sklepy v domech i pod zemí. I ty ale dnes mnohde bez náhrady mizí.

Mít netopýře na zahradě se vyplácí. Každý netopýř uloví v průměru každou noc několik tisíc jedinců hmyzu, včetně komárů.

1. Na malou lasici kolčavu můžete narazit v blízkosti hromad mrtvého dřeva.

2. Plšík lískový upřednostňuje husté keře s mnoha možnostmi úkrytů a trny, které ho ochrání před predátory.

3. Trhliny a štěrbinové v starých budovách bývají často obydleny netopýři. Při rekonstrukcích však bývají nezávadná zranění či zazdění.

4. Plch lesní si v našich lesích jen těžko hledá domov, protože ubývá starých stromů s prázdnými dutinami.

Vzácní hosté: plazi a obojživelníci

Kdysi všudypřítomní, dnes výjimeční. To se dá říct o většině plazů, přinejmenším ve většině zahrad. Se žábami to na první pohled vypadá o něco lépe, ty se objevují v mnoha zahradních jezírkách.

PLAZI MILUJÍCÍ SLUNCE

Mezi naše původní plazy patří ještěrky, plazi a hadi. Vlastně i želvy, ale náš jediný druh, želva bahenní, se stal tak vzácným, že je považován za prakticky vyhynulý. Jen s velkým úsilím se daří chránit poslední exempláře ve volné přírodě a sledovat jejich rozmnožování. Jejich dramatický úbytek je způsoben rozsáhlým ničením jejich biotopů.

Potká brzy stejný osud i naše zbývající plazy? Všechny druhy zaznamenaly v posledních letech pokles populace a všechny se také potýkají s ničením jejich životního prostředí a také ubývajícím množstvím kořisti.

Ještěrka obecná

Ještěrka obecná (*Lacerta agilis*) žije na suchých písčitých stanovištích s chudší vegetací, kde nachází mnoho úkrytů, mezi ty oblíbené patří například kamenné zdi a hromady, kupy dřeva či zakrslé keře. Ideální podmínky poskytují svahy orientované na jih. Potřebují otevřené, písčité plochy, ohřívané přímými slunečními paprsky, na kterých mohou klást vajíčka. Je to proto, že tito plazi nechávají své potomky vylíhnout ve sluncem prohřátém písku. Živí se hmyzem, pavouky a červy.

Ještěrka živorodá

Ještěrka živorodá (*Zootoca vivipara*) má ráda polostín a ne tak velké teplo. Vyskytuje se například na polootevřených plochách porostlých keři, podél okrajů lesa a křovin.

Pozorovat ji můžete nejlépe, když na zahradě položíte tmavou, dřevěnou desku. Protože se rychle ohřeje, zvířata se na ní a pod ní ráda zdržují.

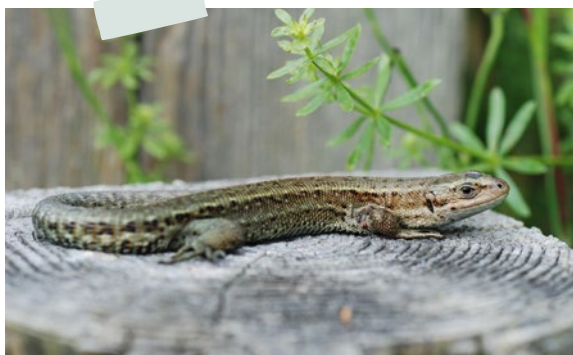
Slepýš křehký dokáže, stejně jako ostatní ještěrky, odhodit v případě ohrožení část svého ocasu. To útočníky zmate a slepýš může utéct.

Mají rádi hustší přízemní vegetaci, v níž se mohou nepozorovaně pohybovat a vydávat se na lov hmyzu. Ideální jsou pro ně hromady dřeva a kamení na přímém slunečním svitu. V nich se mohou ohřívat i ukrývat. Mláďata ještěrky živorodé se líhnou přímo v jejím těle, kde se díky slunci ohřívají. Na svět tak přivádí přímo živá mláďata. Živí se hmyzem, pavouky, stejnonožci a červy.

Slepýš křehký

Plachý slepýš křehký (*Anguis fragilis*) se vyskytuje v mnoha biotopech: od převážně stinných a vlhkých lesů až po slunné a suché svahy.

I přes svou značnou přizpůsobivost má určité nároky. K životu nutně

Ještěrky živorodé milují odumřelé rostliny. Obzvláště dobře se cítí na suchém dřevě a pod trsy uschlé trávy.

1

1. Skokan zelený je biologickou kuriozitou. Nejedná se o samostatný druh, ale o hybrida skokana skřehotavého a krátkonohého.

2. U užovky obojkové bývají samice obzvláště velké a silné, zatímco samci zůstávají kratší a štíhlejší.

2

potřebuje místa s mnoha úkryty, které jsou zároveň dostatečně vzdáleny od silnic. Právě na nich se totiž slepýši rádi nechávají prohřívat od slunce a často se tak stávají obětí kolemjdoucích aut. Živí se slimáky, žížalami, hmyzem, stejnonožci i pavouky a stejně jako ještěrky živorodé přivádějí své mladé na svět živé.

Užovka obojková

Užovka obojková (*Natrix natrix*) je nejedovatý druh hada, který je pro člověka zcela neškodný. Dokonce vás ani nekousne, když ho chytíte. Místo toho se brání tím, že vylučuje páchnoucí sekret. Často žije v blízkosti vodních ploch, i když na nich není přímo závislý. Nicméně právě u nich nachází svou kořist: skokany, ropuchy, mloky a ryby. Dává přednost dobře strukturovaným biotopům s mnoha úkryty a bohatou vegetací. Vajíčka klade do teplého hnojícího materiálu, jako jsou hromady listů, ztrouchnivělé padlé stromy, hnůj nebo kompost.

OBOŽIVELNÍCI – BEZ VODY ŽÁDNÝ POTOMEK

Ve volné přírodě obývá mnoho oboživelníků dočasně zaplavované louky, lužní lesy a malé rybníky. Dříve to byly také vodou naplněné prohlubně a takzvaná polní koryta. Dnes se však s takovými biotopy setkáváme jen zřídka. Některé druhy oboživelníků našly náhradu v malých zahradních jezírkách. Úspěch s potomstvem je však i zde omezený, protože zahradní jezírka jsou často obsazena rybami, a ty všechny pulce sežerou. Riziko ale číhá i venku. Mláďata, která se dostala na břeh a vydala se hledat vhodné suchozemské místo k životu, se stávají obětí robotické sekačky nebo provozu na nejbližší silnici.